

Teresa MILÓWKA
ORCID: 0000-0001-5173-7828
*Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN
w Krakowie*

Kształcenie dzieci imigrantów

Abstract: The education of immigrant children

The article undertakes the problem of education of migrant children in early school education. The first part is an attempt to discuss the phenomenon of migration, models of children support and theoretical background of the problem in Polish schools. The second part presents practical solutions — the role of cultural assistant, preparatory units and work methods. The third part focuses on students' difficulties, both Polish and those of foreign origin.

Keywords: education, migration, child

Słowa kluczowe: kształcenie, migracja, dziecko

Wstęp

Jednym nowych z problemów współczesnej pedagogiki wczesnoszkolnej jest kształcenie dzieci pochodzenia migranckiego. Jest to obecnie jeden z najbardziej aktualnych tematów w środowiskach szkolnych i światowych. Może się wydawać, że pojawił się on dopiero w związku z sytuacją konfliktu zbrojnego na Ukrainie. Nic bardziej mylnego. Rodziny pochodzenia cudzoziemskiego przyjeżdżały i przyjeżdżają do Polski od wielu lat, a dzieci z takich rodzin uczęszczają do polskich szkół i przy zastosowaniu odpowiednich metod i zaangażowaniu oraz odpowiednim przygotowaniu nauczycieli świetnie sobie w nich radzą, nie mają również większych problemów ze zdobywaniem i przyswajaniem wiedzy.

Kształcenie dzieci imigrantów w teorii

Imigracja to napływ ludności obcego pochodzenia do jakiegoś kraju w celu osiedlenia się w nim¹, zazwyczaj na stałe. Natomiast migracja jest masowym przemieszczaniem się ludności, zazwyczaj w celu znalezienia lepszych warunków życia². Polega na zmianie miejsca zamieszkania lub pobytu czasowego. Decyzja o migracji ma wiele motywacji i czynników na nią wpływających. Są to zazwyczaj migracje czasowe, najczęściej sezonowe lub stałe o charakterze zarobkowym czy też turystycznym. Obecnie ruchy migracyjne przybierają charakter emigracji przymusowej lub uchodźstwa, wynikającego z konfliktu zbrojnego na Ukrainie.

Większość państw europejskich zapewnia dzieciom cudzoziemskim wsparcie w nauce języka obowiązującego w kraju pobytu. Istnieją dwa podstawowe modele wsparcia uczniów-imigrantów w procesie kształcenia — integracyjny i separacyjny. Pierwszy z nich zakłada pełną integrację, w której dzieci cudzoziemskie stanowią część zespołu klasowego w szkołach ogólnodostępnych, otrzymując jednocześnie pomoc i wsparcie w nauce języka obowiązującego w placówce. Dzieci uczą się nowego języka przez kontakt z lokalnymi dziećmi, przy użyciu metod i programu nauczania opracowanego dla wszystkich uczniów. Wsparcie językowe jest wprowadzane indywidualnie dla każdego dziecka-imigranta w czasie codziennych zajęć lekcyjnych, w zależności od jego potrzeb. Drugi model polega na udzielaniu wsparcia uczniom w sposób indywidualny lub w wyodrębnionych grupach, przy zachowaniu ograniczenia czasowego (od kilku tygodni do nawet dwóch lat nauki w szkole), co daje im możliwość przyswajania języka zgodnie ze swoimi potrzebami i możliwościami. W wielu państwach łączy się oba modele, aby dostosować nauczanie do specjalnych potrzeb edukacyjnych dzieci-imigrantów, umożliwiając im integrację z rówieśnikami i płynne włączenie w proces kształcenia obowiązującego w kraju obecnie przez nie zamieszkiwanym (Płatos, 2010, s. 2).

W Polsce według obowiązującej obecnie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej z 2017 r.:

Edukacja w klasach I–III realizowana jest w postaci kształcenia zintegrowanego. Kształcenie zintegrowane obejmuje: integrację czynnościową, metodyczną, organizacyjną i treściową. Podstawową formą organizowania pracy dziecka powinien być dzień jego wielokierunkowej aktywności, a nie klasyczna lekcja szkolna. Kształcenie zintegrowane to koncepcja wieloaspektowej aktywizacji dziecka wraz z potrzebą stałego diagnozowania jego rozwoju, wspieranie funkcji stymulujących rozwój i jednocześnie odrzucenie funkcji selektywnych. Elementem integrującym kierunki edukacji jest język w swym aspekcie semiotycznym. Nauczyciele w klasach I–III, rozpoznając możliwości uczniów, w tym uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych, po-

¹ *Słownik języka polskiego PWN*, <https://sjp.pwn.pl/szukaj/imigracja.html> (dostęp 1 V 2022).

² Tamże.

sługują się własnymi twórczymi rozwiązaniami w zakresie realizacji treści podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej, 2017, s. 53–54).

W polskich szkołach coraz częściej pojawiają się dzieci, a także nauczyciele obcego pochodzenia. Szkoła staje się środowiskiem wielokulturowym, co sprawia, że musi dostosować swoją pracę do potrzeb i problemów uczniów, ich wierzeń, kultur i wzorców, aby ułatwić im wejście w proces edukacji i integracji w środowisku szkolnym i klasowym oraz umożliwić im rozwój niezbędnych kompetencji, a także umiejętności.

Dotychczasowe doświadczenia wskazują, że realizacja prawa i obowiązku nauki względem uczniów cudzoziemskich wykracza poza dotychczasowe standardy pracy szkół polskich i staje się jednym z większych wyzwań, które pojawiają się przed polskim systemem oświatowym. Praca z uczniami pochodzącymi spoza Polski stawia przed szkołą i nauczycielem nowe zadania, ponieważ wymaga zrozumienia specyfiki funkcjonowania takich osób, a to zmusza pracowników szkoły do rozwinięcia kompetencji międzykulturowych, dostosowania treści i metod pracy dydaktyczno-wychowawczej do potrzeb uczniów i ich rodziców oraz do podjęcia działań, które uczynią ze szkoły środowisko przyjazne uczniom odmiennym kulturowo (Błeszczyńska, 2010, s. 7).

Aby wychować i wykształcić dzieci migrantów, szkoła jest zobowiązana odpowiednio przygotować kadre pedagogiczną do pracy w wielokulturowym systemie klasowym. Bardzo istotne w tym kontekście jest zdobywanie i poszerzanie przez nauczycieli wiedzy i kompetencji kulturowych, a także dbałość o poszanowanie granic i kultur wychowanków oraz integrację w środowisku szkolnym. Ważną rolę odgrywa w szkołach edukacja kulturowa, która rozwija w uczniach szacunek do innych kultur i wierzeń, tolerancję, poszanowanie praw człowieka, współpracę z osobami „odmiennymi”, a także zwalcza stereotypizację i skłonność do wszczynania konfliktów oraz wykluczenia na podłożu kulturowym.

Kształcenie dzieci imigrantów w praktyce

Oferta edukacyjna skierowana do nauczycieli pracujących w wielokulturowych szkołach nieustannie się poszerza oraz zwiększa swoją dostępność. Różne warsztaty, szkolenia i kursy, opracowywane przez kuratoria oświaty oraz organizacje pozarządowe, takie jak Ośrodek Rozwoju Edukacji, które specjalizują się w zagadnieniach migracji i wielokulturowości, a także materiały zamieszczane w internecie pomagają nauczycielom w poszerzaniu kompetencji i organizacji zajęć, zarówno lekcyjnych, jak i pozalekcyjnych. Również niektóre szkoły przygotowują pomoce w formie ulotek, broszur czy gazetek dla rodziców i uczniów, któ-

re zawierają podstawowe informacje o szkole, obowiązujących w niej zasadach i niezbędnych kontaktach, opracowane w języku ojczystym migrantów. Często problemem występującym wśród nauczycieli jest brak lub niewystarczające przygotowanie do kształcenia dzieci wielokulturowych. Może to wynikać z natłoku obowiązków, braku możliwości uczestnictwa w szkoleniach z powodu ograniczonych środków finansowe czy braku motywacji wewnętrznej lub przekonania o konieczności doksztalcenia się i zdobywania nowych kompetencji.

Ważną funkcję w kształceniu dzieci cudzoziemskich pełni asystent kulturowy, czyli osoba posługująca się językiem kraju pochodzenia uchodźców i znająca kulturę tego kraju, która nie musi mieć wykształcenia i przygotowania pedagogicznego. Jest ona zatrudniona przez dyrektora za zgodą organu prowadzącego w celu wspomagania uczniów-imigrantów w rozumieniu i przekazywaniu treści omawianych podczas pobytu dziecka w szkole oraz nauczaniu języka kraju pochodzenia. Asystent kulturowy wyjaśnia również dziecku kulturę i zachowania Polaków, a także ma za zadanie wspierać dziecko, nauczyciela i rodziców w procesie edukacji, przebiegu integracji środowiskowej, konfliktach i trudnych sytuacjach. Do jego obowiązków należy podtrzymywanie tożsamości kulturowej, ułatwianie nauczycielowi pracy w czasie lekcji oraz współpraca z rodzicami dziecka, psychologiem i pedagogiem szkolnym (Lachowicz (red.), 2015, s. 10–11, 31–32).

W celu wsparcia dzieci imigranckich powstały również oddziały przygotowawcze (OP), które są szczególną formą organizacji procesu kształcenia dla uczniów nieznających języka polskiego lub posługujących się nim na poziomie niewystarczającym do pobierania nauki w ogólnodostępnych placówkach. Przyjmowane są do nich dzieci z doświadczeniem migracji niezależnie od pochodzenia, będące zarówno obywatelami Polski, jak i innych krajów. W celu zakwalifikowania dziecka do OP powoływana jest komisja, „[...] ponieważ prawo polskie nie wskazuje żadnych innych kryteriów poza (nie)znajomością języka, zadaniem zespołu kwalifikacyjnego jest stwierdzić, że kandydat do OP nie zna języka polskiego lub zna go na poziomie niewystarczającym do korzystania nauki. W tym celu zespół może podjąć próbę oceny znajomości języka polskiego w formie rozmowy lub testu plasującego” (Majcher-Legawiec, 2022, s. 4). Chodzi tu o testu diagnostyczny, pozwalający na sprawdzenie, na jakim poziomie jest język, którym posługuje się osoba przystępująca do testu. Najczęściej przeprowadza się jednak rozmowę pozwalającą na poznanie historii edukacji dziecka w kraju ojczystym oraz ocenienie znajomości języka polskiego. Po zakwalifikowaniu dziecka do odpowiedniej klasy wprowadza się go w obowiązujący w Polsce system edukacji, przy zastosowaniu odpowiednio dobranych metod i form pracy, pozwalających dziecku na spełnianie obowiązku szkolnego, przyswajanie wiedzy i zapewnienie dostępu do nauki w wymiarze godzin dostosowanym do jego potrzeb oraz możliwości. W oddziałach przygotowawczych w ramach tygo-

dniowego wymiaru zajęć wprowadza się naukę języka polskiego jako obcego/drugiego, dzięki czemu nie odbiera się dziecku prawa do nieodpłatnej, dodatkowej nauki języka polskiego jako obcego oraz korzystania z zajęć wyrównawczych w czasie nauki. Warto również podkreślić, że oddziały przygotowawcze zapewniają dzieciom przygotowane przez nauczycieli materiały dostosowane do wieku i poziomu kompetencji językowych, dzięki czemu dziecko może łatwiej i szybciej zdobywać niezbędną wiedzę oraz uczyć się nowych słów i wyrażeń.

Trudności uczniów w procesie kształcenia

Dzieci podejmujące naukę w polskich szkołach, pochodzą z wielu regionów świata o różnorodnej kulturze, religii, tradycji i systemie edukacyjnym, a także posługują się różnymi językami, co powoduje wystąpienie szoku kulturowego w kontakcie z nową kulturą. Mają one również różne traumy i doświadczenia związane z migracją z kraju ojczystego, takie jak wojna, przemoc, prześladowanie, dyskryminacja czy ucieczka, które powodują trudności w odnalezieniu się w nowym środowisku szkolnym. Ogromną niedogodnością jest również powszechnie występująca bariera językowa, która utrudnia lub nawet uniemożliwia uczniowi komunikatywne porozumiewanie się z nauczycielem i rówieśnikami, co może być powodem wykluczenia czy braku akceptacji przez rówieśników. Sprawia ona, że dzieci, młodzież i dorośli czują się niepewnie i obco w nowym środowisku, a to powoduje lęk, który prowadzi do wycofywania się z kontaktów lub do agresji. Brak kompetencji językowych powoduje silną frustrację, ponieważ w związku z niemożliwością skutecznego porozumiewania się występuje uczucie tracenia wpływu na swoją sytuację. Osoby nieposługujące się dobrze językiem kraju pobytu są często odbierane przez otoczenie jako mniej inteligentne i sprawne społecznie. Dla dzieci brak znajomości języka polskiego lub jego niewystarczająca znajomość staje się barierą w nawiązywaniu kontaktów, rozstrzyganiu nieporozumień, a także uczeniu się. Różnice wynikające z odmiennych systemów edukacji powodują pogłębianie się luki edukacyjnej, zarówno na poziomie konkretnej wiedzy i umiejętności, które dzieci mogłyby doskonalić w szkole, jak i samej gotowości oraz motywacji do uczenia się. Częstym problemem jest brak umiejętności abstrakcyjnego myślenia, posługiwania się symbolami, czy nawet nierozumienie poleceń. Z powodu braku znajomości języka obcokrajowcy niejednokrotnie nie widzą wartości i sensu edukacji, przygotowywania się do zajęć, odrabiania prac domowych, otrzymywania dobrych ocen czy promocji do następnej klasy.

Proces adaptacji odgrywa bardzo dużą rolę w początkowym okresie edukacji dziecka. Pozwala on na przystosowanie i dopasowanie się do nowego środowiska, a także modyfikację nawyków i osobistych zwyczajów. Adaptacja może

również wpłynąć na wzbogacenie kultury dzięki poznawaniu nowych tradycji. W procesie adaptacji wyróżnia się cztery fazy: tzw. miesiąc miodowy — okres fascynacji nową kulturą; szok kulturowy — czas, w którym dziecko zaczyna borykać się z codziennością w obcym kraju; ożywienie — kiedy uczeń doświadcza tego, że jest w stanie sobie poradzić w wielu trudnych sytuacjach, poprawia się jego samopoczucie, oraz dopasowanie, które pojawia się gdy cudzoziemiec zaczyna rozumieć normy, wartości i symbole innego kraju (Lachowicz, 2015, s. 17). Na szok kulturowy nie wpływa jedynie bariera językowa, ale także potrzeba wykonywania wielu codziennych czynności, które mogą bardzo różnić się od tych z kraju pochodzenia. Ważnym zadaniem jest pomoc dziecku w przeżywaniu szoku kulturowego przez łagodzenie trudnych emocji za sprawą stopniowego budowania poczucia przynależności i bezpieczeństwa w nowym środowisku, a także zapewnienie podstawowych potrzeb poznawczych, psychicznych oraz materialnych. Wtedy po okresie szoku kulturowego będzie mogła nastąpić powolna adaptacja do nowych warunków życia. John Berry wyróżnił cztery strategie adaptacyjne: integrację, polegającą na zachowaniu własnej tożsamości i odrębności kulturowej przy nawiązaniu i podtrzymywaniu kontaktu z nową kulturą; asymilację, czyli odrzucenie dotychczasowej tożsamości kulturowej i przejście kultury dominującej w kraju osiedlenia; separację, czyli dobrowolne lub wymuszone odizolowanie się przestrzenne, społeczne i kulturowe, mające na celu zachowanie dotychczasowego stylu życia, systemu wartości i wzorców osobowych, oraz marginalizację, czyli odrzucenie dotychczasowej tożsamości kulturowej i zerwanie kontaktu z dotychczasową grupą odniesienia bez poddania się procesom asymilacji i przejścia do grupy innej (Berry, 1995, 2006).

Dostosowując metody i formy pracy z dziećmi pochodzenia migranckiego oraz zapewniając im zaspokojenie podstawowych potrzeb, można zapobiegać powstawaniu barier i trudności w procesie adaptacji i integracji w środowisku szkolnym i klasowy przez stworzenie im dobrych warunków do zdobywania wiedzy oraz rozwijanie często nieujawnionych i niewykorzystanych talentów.

Podsumowanie

Kształcenie dzieci imigrantów jest jednym z problemów współczesnej pedagogiki wczesnoszkolnej, który w obecnych czasach jest i zawsze będzie aktualny. Jest to sytuacja, wiążąca się z wystąpieniem wielu trudności w procesie edukacji, zarówno dla szkół, nauczycieli, rodziców i dzieci polskich, jak i cudzoziemskich. Obecnie sytuacja w Polsce jest dynamiczna, co stawia jeszcze większe wyzwania przed placówkami oświaty, dlatego należy otworzyć się na ludzi innych kultur i pomóc im w zdobywaniu i poszerzaniu niezbędnej wiedzy, stosując odpowiednio dobrane środki i metody pracy.

Bibliografia

- Berry, J. W. (1995). *Psychology of Acculturation*. In: N. R. Goldberger, J. B. Veroff (eds.), *The Culture and Psychology Reader*. New York: New York University Press.
- Berry, J. W. (2006). *Akulturacyja. Harmonijne życie pośród dwóch kultur*. Przeł. A. Mleczko. „Rocznik Pedagogiczny”, 29, s. 159–172.
- Błeszczyńska, K. M. (2010a). *Dzieci obcokrajowców w polskich placówkach oświatowych —perspektywa szkoły. Raport z badań*. Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji.
- Błeszczyńska, K. M. (2010b). *Migracje międzykulturowe jako wyzwanie dla polskiego systemu edukacji*. Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji.
- Januszewska, E. (2017). *Uczniowie cudzoziemscy w polskiej szkole — między integracją a marginalizacją*. „Studia Edukacyjne”, 43, s. 129–152.
- Lachowicz, B. (red.) (2015). *Uczniowie z różnych kultur w szkole*. Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji.
- Majcher-Legawiec, U. (2022). *Oddział przygotowawczy w polskiej szkole*. Kraków: 2022. Fundacja Wspierania Kultury i Języka Polskiego im. M. Reja.
- Płatos, B. (2010). *Rozwiązania europejskie dotyczące edukacji dzieci migrantów*. Warszawa: Polskie Biuro Eurydice.
- Wysocka, E. (2007). „My” i „oni” — dlaczego tak trudno być razem w: D. Lalak (red.), *Migracja, uchodźstwo, wielokulturowość. Zderzenie kultur we współczesnym świecie*. Warszawa: Żak. [brak stron]
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej. Dz. U., 2017 r., poz. 356.

<https://edurada.pl/artykuly/Proces-adaptacji-cudzoziemca/> (dostęp 1 V 2022).

https://pl.wikipedia.org/wiki/Migracja_ludno%C5%9Bci (dostęp 1 V 2022).